УДК 37.018.43:340.141:004.8:378.4

Олег Заярний
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права
Навчально-науковий інститут права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-4549-7201
oleganalitik.knu@gmail.com

Світлана Ілларіонова
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Навчально-науковий інститут права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-0690-4767
svitlana.illarionova@knu.ua

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ НА ПРИКЛАДІ CHATGPT: ПЕДАГОГІЧНИЙ, ПРАВОВИЙ І ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. У статті досліджені окремі педагогічні, правові і технологічні особливості навчання майбутніх правників з використанням штучного інтелекту на прикладі ChatGPT. З урахуванням функціональних властивостей ChatGPT розроблено ефективні підходи до інтеграції ШІ у процеси практичної підготовки майбутніх правників, спрямовані на розвиток загальних і спеціальних компетентностей відповідно до національних стандартів юридичної освіти та потреб юридичної практики.

У статті досліджено офіційні визначення ШІ та властивості цієї технології з позицій оцінки її придатності для навчання майбутніх правників.

Авторами розроблено систему критеріїв, якими науково-педагогічним працівникам слід керуватися при прийнятті рішення щодо використання ChatGPT для викладанні конкретної навчальної дисципліни. Також наголошено на необхідності розробки коротких інструкцій з використання вказаної технології для виконання конкретних практичних завдань як невід'ємної складової робочих навчальних програм з юридичних дисциплін. З метою ілюстративної демонстрації переваг цих інструкцій у статті наведені практичні приклади їх застосування. Також у статті проаналізовані окремі особливості реалізації авторських прав на тексти, створені штучним інтелектом, надано рекомендації щодо умов оцінки цих текстів у навчальному процесі. Поряд з цим у роботі запропоновано рекомендації з формулювання закладами вищої освіти внутрішніх правил відповідального застосування штучного інтелекту для практичної підготовки майбутніх правників.

Для досягнення поставленої мети дослідження авторами запропоновано систему загальних і спеціальних професійних компетентностей майбутніх правників з урахуванням особливостей здобуття юридичної освіти на першому та другому освітніх рівнях вищої освіти. У роботі наведені приклади завдань для практичного контролю, які запропоновані ChatGPT, надано їм експертну оцінку щодо відповідності завданням підготовки майбутніх правників.

У висновках виокремлено основні умови ефективного застосування ChatGPT для практичної підготовки майбутніх правників, визначено напрями подальших наукових досліджень з питань, порушених у цій статті.

Ключові слова: генеративний штучний інтелект; інноваційні методи навчання; майбутні правники; правничі компетентності; практичні заняття; штучний інтелект; ChatGPT.

1. ВСТУП

©Олег Заярний, Світлана Ілларіонова, 2025.

Постановка проблеми. Проголошення України в нормах Конституції демократичною, соціальною і правовою державою [1] актуалізувало перед нашим суспільством, вищою освітою і роботодавцями завдання з підготовки високопрофесійних юристів, здатних до виконання складних аналітичних завдань.

Упродовж усіх років незалежності у державі триває поступове реформування юридичних інститутів, спрямоване на гарантування, утвердження і захист прав людини, зокрема шляхом оновлення законодавства та приведення його у відповідність до європейських стандартів. Ефективне функціонування цих інститутів однаковою мірою залежить від якості законодавства та від якості фахівців, що забезпечують діяльність цих інститутів. Водночас зміст юридичних дисциплін, що викладають у правничих школах України, методика їх викладання, а також адміністрування цих шкіл та університетів в цілому повільно зазнають якісних змін та залишаються успадкуванням радянської системи юридичної освіти [2].

Одним із наслідків прояву окреслених проблем є недостатнє оволодіння майбутніми правниками сучасними професійними компетентностями.

Для подолання вказаної та ряду інших проблем підготовки майбутніх правників, 20 липня 2022 року Міністерством освіти і науки України було затверджено Стандарти вищої освіти за першим (бакалаврським) [3] та другим (магістерським) [4] рівнями у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Незважаючи на формулювання у згаданому Стандарті широкої матриці загальних і спеціальних компетентностей майбутніх правників з відповідним набором методів і засобів опанування цими компетентностями, згадані документи не завжди враховують функціональний потенціал окремих сучасних технологій. Йдеться зокрема про штучний інтелект (далі – ШІ) та його найбільш поширену генеративну модель ChatGPT.

Проте в юридичній практиці спостерігається дещо протилежний інтерес до ШІ. Органи правосуддя, юридичні компанії, органи виконавчої влади в багатьох державах світу дедалі більше продовжують впроваджувати ШІ в процедури судового розгляду різних категорій справ, надання електронних публічних послуг громадянам і бізнесу, юридичну допомогу клієнтам тощо [5] . Відтак у взаємодії юридичної освіти і практики сформувався певний дисбаланс між змістом професійних компетентностей, які набувають студенти-правники у закладах вищої освіти (далі – ЗВО), та потребами юридичної практики, особливо в частині здатності випускників ЗВО правничих професій виконувати практичні завдання з використанням ШІ, зокрема ChatGPT.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушена в цій статті проблематика була предметом досліджень багатьох учених-правників, педагогів, фахівців з комп'ютерної інженерії.

Так, М. П. Баайджи у своїх дослідженнях визначає основні напрями і переваги використання генеративної моделі штучного інтелекту, передусім ChatGPT в юридичній освіті, аналізує проблематику охорони прав інтелектуальної власності у відносинах, пов'язаних з використанням ШІ. Дослідником також запропоновані окремі приклади завдань, де ефективно може використовуватися ШІ для набуття студентами-правниками додаткових цифрових компетентностей [6].

В іншому дослідженні, присвяченому ШІ, основну увагу зосереджено на властивостях сучасного ШІ, проблемах їх урахування в навчальному процесі, а також визначенні переваг і ризиків, які несе за собою ця технологія для практичної підготовки студентів з правничих дисциплін [7].

На основі глибокого огляду бібліографічних джерел, предметом дослідження в яких є проблематика впливу ШІ на розвиток юридичної освіти, виокремлюють основні тенденції трансформації процедур підготовки майбутніх фахівців у галузі права. Існуючі тенденції у цій сфері дослідники пропонують об'єднати в п'ять основних груп: 1).

Технічна підготовка майбутніх юристів, зокрема навчання основам застосування ШІ; 2). Створення баз правових знань для машинного навчання; 3) Упровадження ШІ в освітній процес шляхом виконання конкретних практичних, аналітичних, дослідницьких завдань у галузі права; 4) Застосування ШІ для виявлення помилок у юридичних документах; 5) Оптимізація управління юридичними компаніями з використанням ШІ. На цій основі авторами детально охарактеризовані тенденції подальшої цифрової трансформації юридичної освіти на основі активного впровадження технологій ШІ [8].

У своєму дослідженні, присвяченому використанню ChatGPT в юридичній освіті [9], Мар'ян Аєвський, Кім Баркер, Ендрю Гілберт Ліз Харді, Франсін Райан виокремлюють основні навчальні дисципліни, де може бути застосована генеративна модель ШІ для підготовки майбутніх правників, аналізують методи використання цієї технології для вдосконалення процесу виконання студентами окремих практичних завдань, аналізують проблеми охорони авторських прав на роботи, створені здобувачами освіти з використанням ШІ або без такого. Спираючись на детальний аналіз технічних властивостей ChatGPT, дослідники визначають переваги цієї технології в навчальному процесі, зокрема можливість опрацювання значних баз правової інформації, оптимізація виконання простих юридичних завдань, поглиблення можливостей студентів підготовки правозастосовних актів з підтримкою на основі базових зразків документів тощо. Поряд з цим автори дослідження звертають увагу на певні ризики, пов’язані з використанням ChatGPT в юридичній освіті США. Йдеться зокрема про порушення авторських прав на роботи, призначені для машинного навчання або створені безпосередньо здобувачами освіти, використання нормативних актів, які не є чинними, або судової практики, нерелевантної завданням, які мають виконувати студенти з використанням цієї технології.

Пінчук О. П. та Малицька І. Д. у своїй роботі [10] приділяють значну увагу питанням дотримання етичних норм і правил академічної доброчесності при використанні ШІ у дослідницькій і публікаційній діяльності. Розділяючи поширену в наукових публікаціях позицію про можливість використання ШІ в наукових дослідженнях, авторки публікації розробили комплекс заходів, спрямованих на забезпечення академічної доброчесності. На їхню думку, ці заходи повинні передбачати додаткове навчання рецензентів наукових періодичних видань, виділення завдань, виконаних з використанням ШІ, оновлення вимог до публікацій і правил рецензування, дотримання правил академічної доброчесності, закріплених законодавством про авторське право.

У контексті порушеної в цій статті проблематики значний інтерес становить стаття групи дослідників: О. В. Співаковського, С. А. Омельчука, В. М. Кобця, Н. В. Валько та Д. С. Мальчікової [11]. На прикладі діяльності Херсонського державного університету вказаними дослідниками проведений ґрунтовний аналіз політик інтеграції генеративної моделі ШІ в освітню і дослідницьку роботу студентів, науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти. Авторами запропоновано зміст політик впровадження ШІ в діяльність закладів вищої освіти з урахуванням професійних обов’язків кожної з груп учасників освітнього процесу, наведені інструкції щодо можливого використання ШІ на прикладі різних напрямів діяльності, окреслені критерії можливого обмеження застосування цієї технології в освітньому процесі.

Заярна І., Жигадло О. та Дунаєвська О. у своїй науковій статті [12] основний акцент роблять на дослідженні можливостей використання ChatGPT для розробки тестових завдань з англійської мови та контролі знань здобувачів вищої юридичної освіти. На основі опитувань широкої групи викладачів англійської мови за професійним спрямуванням з України, США, держав-членів Європейського Союзу, дослідниці

виділяють переваги і ризики застосування вказаної технології для мовної підготовки майбутніх фахівців у галузі права.

Разом з тим закладений у Стандартах юридичної освіти [3; 4] підхід до визначення методів із засобів набуття студентами професійних компетентностей залишає невирішеними ряд проблем, пов'язаних з використанням ChatGPT для практичної підготовки студентів-правників. Йдеться зокрема про визначення загальних і спеціальних професійних компетентностей, для набуття яких може використовуватися ChatGPT визначення технічних умов застосування науково-педагогічними працівниками відповідної технології з метою поточного контролю і моніторингу успішності студентів, розмежування об'єктів інтелектуальної власності, підготовлених безпосередньо учасниками освітнього процесу з використанням ШІ чи згенерованих останнім. Так само відкритими для наукових дискусій залишаються питання щодо можливості застосування ChatGPT для розробки структури наукових і кваліфікаційних робіт студентів, презентацій, курсових, магістерських робіт, опрацювання баз правової інформації для пошуку необхідних нормативних актів, рішень судів, адміністративних актів тощо.

Мета дослідження – з урахуванням функціональних властивостей ChatGPT розробити ефективні підходи до інтеграції ШІ в процеси практичної підготовки майбутніх правників, спрямовані на розвиток загальних і спеціальних компетентностей відповідно до національних стандартів юридичної освіти та потреб юридичної практики.

2. ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ

На сьогодні в науковій літературі і законодавстві не сформовано єдиного підходу до визначення поняття ШІ, так само як не існує й універсальної моделі цієї технології, здатної охопити своїми функціями всі аспекти практичної підготовки майбутніх правників [13, с. 1121]. Це можна пояснити не лише різними конфігураціями ШІ, але й не однаковим функціональним наповненням конкретного цифрового продукту, характером взаємозв'язку між поставленими завданнями, змістом метаданих, призначених для машинного навчання, та можливими результатами.

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України 02.12.2020 року № 1556-р, визначає штучний інтелект як «Організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [14].

Міжнародний стандарт ISO/IEC TR 24028:2020 розглядає штучний інтелект як «здатність інженерної системи набувати, опрацьовувати та застосовувати знання та вміння» [15].

У рекомендації Ради зі штучного інтелекту Всесвітньої організації з безпеки і економічного розвитку «Про керівні принципи використання штучного інтелекту» система ШІ визначається як система на основі машин, яка для явних або неявних цілей робить висновок на основі вхідних даних, які вона отримує, для з'ясування генерувати результати, такі як передбачення, вміст, рекомендації або рішення, що можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище [16].

З наведених визначень ШІ видно, що основний акцент у визначенні цього поняття зроблений на здатність відповідної технології аналізувати існуючі і створювати нові знання, пропонувати проєкти рішень і моделі поведінки. Водночас нормативний підхід до визначення ШІ допускає можливість представлення цієї технології як

багатофункціональним програмно-апаратним комплексом, так і у формі окремої комп'ютерної програми.

Значний крок у врегулювання питань застосування ШІ в різних сферах суспільного життя зробив Європейський Парламент, прийнявши 13.03.2024 року Регламент «Про правові рамки використання штучного інтелекту та про внесення змін до деяких директив ЄС» (далі – Акт про штучний інтелект).

Разом із визначенням ШІ Акт про штучний інтелект визначає принципи й умови використання ШІ в різних сферах суспільного життя, встановлює засоби державного регулювання суспільних відносин у цій сфері правового регулювання, вимоги до кібербезпеки при впровадженні відповідної технології.

Законом про ШІ також визначаються види ШІ, які несуть ризики для прав і свобод людини і громадянина. Це зокрема ШІ, яким може здійснюватися соціальна оцінка на основі соціальної поведінки або особистих характеристик людини; маніпулювання поведінкою людей з метою позбавлення їх свободи вільного вибору; використання вразливих місць людей (через їхній вік, інвалідність, соціальне чи економічне становище тощо) [17]. Законом про ШІ також запроваджується класифікація ШІ за ступенем ризику для прав і свобод людини. Залежно від того, чи становить ШІ надмірний, значний, середній чи незначний ризик впливу на людину, на розробників та замовників цифрових рішень на основі ШІ покладаються додаткові обов'язки щодо забезпечення безпеки користувачів, а також контрагентів за приватно-правовими договорами.

Необхідно підкреслити, з урахуванням критеріїв оцінки ризиків застосування ШІ, встановлених Актом про штучний інтелект, що використання вказаної технології несе в собі значні ризики для прав і свобод учасників освітнього процесу. Відповідно заклади освіти і розробники навчальних дисциплін визнаються відповідальними за наслідки застосування ШІ в освітньому процесі. Фактично це передбачає покладення на ЗВО обов'язків щодо локального врегулювання на рівні актів університетів загальних принципів, процедур і обмежень на застосування ШІ, вимог до програмного забезпечення, побудованого на основі відповідної технології. У контексті професійної діяльності науково-педагогічних працівників, запроваджений Актом про штучний інтелект підхід покладає на розробників навчальних дисциплін завдання визначення загальних і спеціальних компетентностей, які можуть набуватися з використанням ШІ, методів застосування цієї технології, встановлення конкретних обмежень на застосування засобів інтелектуальної підтримки підготовки студентів, а також забезпечення дотримання загальноуніверситетської політики з відповідних питань.

Враховуючи пріоритетність євроінтеграційного курсу України в її державній політиці, зазначений підхід до врегулювання питань застосування ШІ в освітньому процесі повинен знайти своє закріплення на нормативному і локальному рівнях.

Одним із способів регулювання відносин щодо використання ШІ в освітньому процесі ЗВО, зокрема в галузі права, може бути порядок застосування ШІ. Такий порядок, на нашу думку, серед іншого повинен визначати види ШІ, які можуть використовуватись в освітньому процесі, принципи, умови правомірного застосування цієї технології здобувачами вищої освіти і надавачами освітніх послуг, види компетентностей, які можуть набувати чи удосконалювати учасники освітнього процесу, правові обмеження на використання ШІ, механізм охорони прав інтелектуальної власності на твори, створені з використанням ШІ, засоби попередження ризиків, обумовлених використанням відповідної технології, джерела метаданих для машинного навчання, заходи з кібербезпеки тощо.

Визнаючи посилення впливу ШІ на різні сфери суспільного життя, Радою з питань штучного інтелекту Організації зі співробітництва та економічного розвитку у травні 2019 року було ухвалено рекомендацію, якою затверджено ключові принципи

використання штучного інтелекту, зокрема його найбільш поширеної генеративної моделі ChatGPT. Згідно з оновленою у 2024 році редакцією вказаного документа використання ШІ в усіх сферах суспільного життя повинно ґрунтуватися на принципах інклюзивного зростання, сталого розвитку і добробуту; поваги до верховенства права, прав людини та демократичних цінностей, зокрема справедливості і конфіденційності; прозорості і зрозумілості; міцності, надійності і безпеки; відповідальності [16].

Наведені принципи застосування ШІ є універсальними для всіх сфер суспільного життя та моделей ШІ. Не зважаючи на загальний характер, за своїм змістом вони можуть слугувати критеріями визначення правомірності, обґрунтованості і допустимості використання ШІ в процесі практичної підготовки майбутніх правників як під час самостійної роботи, так і на семінарських (практичних) заняттях.

Тож за своїми функціональними властивостями і умовами застосування ШІ стає важливим інструментом цифрової трансформації сучасної юридичної освіти, передусім у частині практичної підготовки майбутніх правників.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Аналіз сучасних моделей ШІ, придатних для практичної підготовки майбутніх правників.

Однією з найбільш гострих проблем, яка часто стримує ЗВО від впровадження ШІ в практичну підготовку майбутніх правників, є вибір оптимальної моделі вказаної технології. В основі окресленої проблеми перебуває кілька завдань, вирішення яких ЗВО може мати ключове значення для вибору конкретної моделі ШІ. Йдеться, зокрема, про вибір програмного забезпечення ШІ, визначення джерел інформації для машинного навчання та здатність ЗВО підтримувати їх в актуальному стані, встановлення кола загальних і спеціальних компетентностей, які можуть набуватися студентами з використанням вказаної технології, належне забезпечення академічної доброчесності, конфіденційності даних і справедливості оцінюванні при використанні інтелектуальних помічників.

Для того, щоб підтримувати ефективне середовище для досліджень і навчання Рада зі штучного інтелекту ОЕСР закликала уряди держав-учасниць і партнерів сприяти державним і приватним інвестиціям у створення інклюзивного середовища на основі широкого використання ШІ з відкритим кодом та відкритими наборами великих даних, які є репрезентативними та поважають конфіденційність і захист інформації. Така екосистема містить дані, технології ШІ, обчислювальну інфраструктуру та інфраструктуру підключення, а також механізми для обміну знаннями ШІ, якщо це доречно. Водночас на держави, які переходять до активного впровадження технологій ШІ у сфери праці, освіти, наукових досліджень покладаються обов’язки щодо сприяння опануванню користування мобільними застосунками, апаратним програмним забезпеченням, заснованих на ШІ, створення сприятливого середовища для тестування відповідних цифрових інструментів [16].

Враховуючи зміст рекомендацій ОЕСР та практичний досвід ЗВО у використанні ШІ для практичної підготовки майбутніх правників, можна виокремити дві основні моделі цієї технології, потенційно придатної для виконання завдань юридичної освіти: загальна та генеративна.

Загальна модель призначена для використання всіма закладами вищої юридичної освіти з можливістю масштабування окремих модулів відповідно до потреб освітніх чи освітньо-наукових програм. За своїми технічними характеристиками така модель ШІ може ґрунтуватися на методах глибокого машинного навчання, навчання з підтримкою

або навчання з учителем. Її реалізація може також передбачати використання генеративного штучного інтелекту для виконання відокремленої групи завдань, виконання яких потребує значних обсягів метаданих.

На нашу думку, загальна модель ШІ може розвиватися за умови надання їй правового режиму національного електронного інформаційного ресурсу, розпорядниками якого будуть виступати Міністерство освіти і науки України та Міністерство юстиції України, а адміністратором – підприємство, підпорядковане першому із вказаних міністерств. За такого підходу розвиток відповідного інформаційного ресурсу може здійснюватися за допомогою засобів Національної програми інформатизації України, а ЗВО отримають доступ до сумісної, технологічно-нейтральної, інтерперабельної та інклюзивної платформи практичної підготовки майбутніх правників.

Загальна модель ШІ несе в собі ряд переваг для ЗВО, таких як уніфікація на державному рівні бази правових знань, придатна для машинного навчання; зниження витрат на адміністрування відповідних інформаційних ресурсів; забезпечення рівних можливостей студентам різних закладів вищої освіти в опануванні загальних і спеціальних компетентностей; високий ступінь кібербезпеки, захисту персональних даних; можливість масштабування окремих модулів до потреб окремих освітніх програм чи навчальних дисциплін. Поряд з цим впровадження окресленої моделі ШІ, може мати і окремі недоліки. Це, зокрема, висока вартість створення і адміністрування такого інформаційного ресурсу, обмеження доступу до потенціалу ШІ учасників освітнього процесу з різним ступенем цифрової грамотності, необхідність вирішення ЗВО проблеми забезпечення комп'ютеризації навчальних приміщень, студентських кампусів; потреба в оновленні широкої групи робочих навчальних програм відповідно до напрямів застосування ШІ; обов'язкове затвердження вченими радами ЗВО правил використання ШІ в навчальному процесі.

Нижче в Таблиці 1 зображений авторський опис загальної моделі ШІ, потенційно придатної для розробки і розгортання на національному рівні з метою практичної підготовки майбутніх правників.

Таблиця 1

Опис загальної моделі ШІ для навчання студентів-правників

Назва інформаційного ресурсу, заснованого на загальній моделі ШІ, призначеній для практичної підготовки студентів за спеціальністю 081 «Право»	Єдина інформаційно-аналітична система практичної підготовки здобувачів вищої юридичної освіти
Розпорядники інформаційної системи практичної підготовки студентів-правників	Міністерство освіти і науки України; Міністерство юстиції України.
Адміністратор системи	Державне підприємство «Національні інформаційні системи».
Користувачі системи	Здобувачі вищої юридичної освіти, включно зі здобувачами освіти освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» у галузі знань 081 «Право»; Науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, які відповідно до навчального навантаження забезпечують теоретичну і практичну підготовку студентів-правників.

Бази знань, на яких ґрунтується робота інтелектуальних модулів системи	Офіційний портал Верховної Ради України»: URL: https://www.rada.gov.ua/ (розділи Законотворчість, Законодавство, Тезаурус, Новини комітетів); База правових позицій Верховного Суду» URL: https://lpd.court.gov.ua/ Правові позиції Конституційного Суду України URL: https://ccu.gov.ua/library/fiter/3655 Офіційний інформаційний ресурс Європейського Суду з прав людини «Hudok» URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr Інформаційні та аналітичні матеріали Дослідницької служби Верховної Ради України URL: https://research.rada.gov.ua/# Офіційний сайт Національної школи суддів України (розділ на допомогу викладачам (тренерам)) URL: https://www.nsj.gov.ua/ua/na-dopomogu-vikladachu/ Національна юридична бібліотека України» URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/info_law.html Офіційний сайт Європейського Парламенту URL: https://eur-lex.europa.eu/homepage.html Інші електронні юридичні інформаційні ресурси, які містять актуальні і достовірні дані, придатні для машинного навчання.
Загальні вимоги до інформаційної системи	Побудова на засадах інклюзивності, інтерперабельності, технологічної нейтральності, безпечності середовища використання і розгортання, забезпечення конфіденційності даних про користувачів системи і достовірності даних, призначених для інтелектуальної обробки.

На відміну від загальної моделі ШІ в практиці діяльності ЗВО широкої популярності у застосуванні на практичних заняттях набула генеративна модель ШІ [9].

Генеративний ШІ – це штучний інтелект, орієнтований на творчий потенціал алгоритмів. На відміну від традиційних систем, які виконують завдання із заздалегідь визначеними правилами, генеративний ШІ дає машинам можливість створювати новий та неординарний контент [18]. Інтерес до генеративних моделей ШІ особливо актуалізувався, коли 30 листопада 2021 року було презентовано вперше ChatGPT. Здатність цієї моделі ШІ генерувати різні категорії професійних текстів, аналізувати зображення і складати на їх основі модель поведінки конкретної особи, опрацьовувати набори великих даних за визначеним контекстом і створювати самостійний творчий продукт, швидко перетворили ChatGPT на ефективний інструмент навчання. Водночас використання в освітньому процесі вказаного цифрового інструменту може нести в собі певні істотні ризики. Це, зокрема, стосується незаконної обробки персональних даних конкретних осіб, складність контролю за алгоритмами машинного навчання, генерування контенту, часто не зовсім релевантного поставленим завданням тощо.

Як чат-бот на основі штучного інтелекту ChatGPT відповідає на запитання природною мовою, охоплюючи майже всі можливі теми та спілкуючись із користувачем у стилі розмови за допомогою запитань і підказок. Під час розмов його навчають передбачати наступне слово в реченні з урахуванням контексту попередніх слів. Він дуже простий у використанні, і користувач може адаптувати розмову, щоб створити типи відповідей, які він шукає. Він виходить за межі простої відповіді на запитання та може створювати код, писати вірші, пости в соціальних мережах, блоги та есе кількома мовами. Він працює за допомогою технології обробки мови OpenAI і використовує шаблони генерування відповіді, яка виглядає доречною в розмові з користувачем. Він застосовує алгоритми для аналізу та розуміння значення вхідних даних і створення відповіді [19].

Побудова моделі ChatGPT на основі припущень є одним з найбільших недоліків цієї технології. Водночас це може розглядатися і як певна його перевага. Адже

функціональний потенціал ChatGPT спрямований на те, щоб надати припущення, найбільш релевантне поставленому завданню. Це означає, що ChatGPT не «знає», коли зробив помилку, оскільки відповідь – це лише статистична ймовірність того, що має бути далі на основі наявних даних, незалежно від того, чи є вона фактично правильною чи ні. Тому він не розпізнає, коли надає неправильну інформацію, і не має можливості перевірити її власну правдивість. Він також створюватиме упереджені відповіді, якщо дані, на які він спирається, є недостовірними або упередженими стосовно конкретного контексту завдань. Якщо вказана генеративна модель ШІ не має достовірної інформації або необхідних посилань на потрібні джерела інформації, ChatGPT може вигадувати факти або створювати посилання на неіснуючі джерела інформації.

Отже, сьогодні генеративні моделі ШІ, зокрема, ChatGPT викликають істотні зміни в методиках практичної підготовки майбутніх правників, що проявляється як в очевидних перевагах виконання значної групи завдань, так і в ризиках, які потрібно долати ЗВО та потенційним роботодавцям.

Разом з тим, як справедливо зазначається в науковій літературі, впровадження в освітній процес генеративних моделей ШІ потребує системного вирішення щонайменше трьох ключових проблем: формування необхідної бази знань, дотримання етичних принципів і академічної доброчесності, цифрової трансформації освітнього середовища і суспільства [11].

На наш погляд, одним із найбільш дієвих засобів вирішення вказаних проблем у контексті використання генеративних моделей ШІ для практичної підготовки майбутніх правників могла б бути розробка окремих обов'язкових інструкцій щодо використання вказаної технології. Такі інструкції можуть бути невід'ємною складовою робочих навчальних програм конкретних навчальних дисциплін і затверджуватися вченими радами структурних підрозділів, відповідальних за забезпечення викладання відповідних дисциплін. Сама інструкція, на нашу думку, повинна визначати найменування бази знань, з якою може працювати ШІ, спосіб постановки завдання, критерії виключень ймовірних суджень, способи розмежування власного авторського контенту і згенерованого ШІ, спосіб позначення згенерованого ШІ тексту, умови визначення ключових слів для інтелектуальної обробки інформації.

Ще однією проблемою, яка супроводжує використання ШІ в юридичній освіті, є охорона авторських прав. Як справедливо зазначають О. П. Пінчук та І. Д. Малицька, окреслена проблема в науковій літературі традиційно розглядається на прикладі ChatGPT, проте є властивою і для практики використання інших моделей ШІ [10, с. 183 - 184].

Мар"ян Аєвський, Кім Баркер, Ендрю Гілберт Ліз Харді, Франсін Райан у своєму дослідженні, присвяченому використанню ChatGPT в юридичній освіті розглядають порушену проблему з позицій охорони авторських прав на контент, згенерований з використанням ШІ, текстів, які застосовуються для машинного навчання, а також навчальних матеріалів, доступ до яких надається студентам для практичної підготовки [9].

Значний крок у вирішенні проблеми охорони авторських прав на роботи, створені з використанням ШІ, зробив Закон України «Про авторське право і суміжні права» у новій редакції від 01.12.2022 року з наступними змінами та доповненнями. Згідно з цим Законом автором визнається лише фізична особа, творчою працею якої створений оригінальний об'єкт авторського права. Водночас, відно до частин першої та третьої статті 7 згаданого Закону України, охороні підлягає лише форма вираження об'єкта авторських прав, а технології, методики засоби створення таких робіт під правову охорону не підпадають.

Також відповідно до частини першої статті 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: «Неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та створений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта. Твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою» [20].

Виходячи із системного тлумачення змісту наведених норм, законодавець чітко розмежував підходи до охорони об'єктів авторських прав, створених як безпосередньо комп'ютерною програмою без творчого внеску фізичної особи, так і з залученням комп'ютерних програм для виконання окремих завдань, які не мають вирішального значення для оригінальності об'єкта авторських прав.

Виходячи з такого законодавчого підходу, роботи, згенеровані ШІ, підпадають під охорону права особливого роду (sui generis).

Суб'єктами права особливого роду (sui generis) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, можуть бути особи, яким належать майнові права або які мають ліцензійні повноваження на комп'ютерну програму, – автори такої комп'ютерної програми, їх спадкоємці, особи, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму або правомірні користувачі комп'ютерної програми (частина друга статті 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [20].

Дещо інший підхід до врегулювання питань набуття авторських прав на тексти, створені або згенеровані з використанням ШІ, викладений в Умовах використання OpenAI, у яких чітко зазначено, що OpenAI призначає користувачеві:

> а. Цим OpenAI передає вам усі свої права, право власності та інтереси до та в Output. Це означає, що ви можете використовувати Вміст для будь-яких цілей, включаючи комерційні цілі, такі як продаж або публікація, якщо ви дотримуєтесь цих Умов. OpenAI може використовувати Вміст для надання та підтримки Послуг, дотримання чинного законодавства та забезпечення дотримання нашої політики. Ви несете відповідальність за Вміст, у тому числі за те, щоб він не порушував жодного чинного законодавства чи цих Умов.
> Подібність змісту. Через характер машинного навчання вихідні дані можуть бути не унікальними для користувачів, і Служби можуть генерувати однакові або подібні результати для OpenAI або третьої сторони. Наприклад, ви можете надати вхідні дані для такої моделі, як «Якого кольору небо?» і отримувати вихідні дані, наприклад, «Небо блакитне». Інші користувачі також можуть ставити подібні запитання й отримувати таку ж відповідь. Відповіді, надіслані іншими користувачами та створені для них, не вважаються вашим Вмістом. [21]

Наведені положення Умов використання ChatGPT вказують на те, що, по-перше, розробник не несе відповідальності за достовірність, точність і оригінальність створених об'єктів; по-друге, згенерований ШІ об'єкт може бути як унікальним, так і тотожним до інших об'єктів, створених за подібними або близькими запитами. Отже, зважаючи на існуюче законодавче регулювання суспільних відносин, пов'язаних з охороною авторських прав на об'єкти, згенеровані ШІ, важливим завданням для ЗВО є розробка на локальному рівні критеріїв допустимого використання ШІ, умов визначення оригінальності творів, підготовлених з використанням вказаної технології, а також способів маркування творів, створених з використанням комп'ютерних програм.

Важливою складовою правильного вибору ефективної моделі ШІ та напрямів застосування цієї технології є професійна підготовка науково-педагогічних працівників, які забезпечують викладання юридичних навчальних дисциплін.

Як справедливо зазначається в науковій літературі, використання ШІ на практичних заняттях вимагає від науково-педагогічних працівників опанування знань з питань особливостей використання вказаної технології, розуміння алгоритмів виконання нею сформульованих завдань, уміння правильно формулювати завдання для практичної підготовки студентів-правників [6, с. 236].

Це також передбачає необхідність набуття науково-педагогічними працівниками додаткових компетентностей щодо забезпечення дотримання законодавства України про авторські права щодо результатів творчої діяльності студентів при підготовці до практичних занять з використанням ШІ, умінь формулювати в робочих навчальних програмах інструкцій щодо використання вказаної технології для виконання конкретних груп практичних завдань. Крім цього, на нашу думку, доцільним є також ознайомлення науково-педагогічних працівників з цифровими рішеннями на основі ШІ, які використовуються в роботі суб'єктів владних повноважень, юридичних компаній з метою наближення цифрових інструментів виконання студентами практичних завдань з потребами юридичної практики.

2.2. Визначення загальних і спеціальних компетентностей, які можуть набуватися майбутніми правниками з використанням ШІ, форм та методів викладання юридичних дисциплін.

Узагальнення основних властивостей існуючих моделей ШІ дозволяє нам виокремити загальні правила використання цієї технології для потреб практичної підготовки майбутніх правників:

1. Ця технологія може використовуватися для швидкої обробки значних обсягів юридичних документів (законодавчих актів, матеріалів судових справ, адміністративних проваджень тощо), генерування шаблонів правових актів, інформаційних запитів, звернень громадян, а також з метою надання рекомендацій щодо структурування аналітичних досліджень: (презентацій проєктів, доповідей та інше).

2. застосування на практичних заняттях ШІ потребує володіння спеціальними цифровими компетентностями як викладачами семінарських занять, так і безпосередньо студентами, аспірантами закладів вищої юридичної освіти.

3. Виконання з використанням ШІ будь-яких практичних чи теоретичних завдань буде потребувати обов'язкової перевірки отриманих результатів не лише самими студентами, але й викладачами семінарських занять з тим, щоб виключити можливі хибні судження або припущення про правильність розв'язання юридичного казусу.

4. Практичне завдання має формулюватись у такий спосіб, щоб унеможливити його виконання з використанням ШІ.

5. Формулювання практичних завдань має здійснюватись у формі, яка дозволяє максимально точно розмежувати частини результатів, безпосередньо створених студентом і власне ШІ.

6. Практичні завдання з використанням ШІ можуть передбачати усунення помилок чи прогалин, допущених технологією, з метою поглиблення аналітичного мислення і правової обізнаності студентів.

7. Характер завдань, для виконання яких може застосовуватись ШІ, має бути максимально розгорнутим, щоб надати студентам можливість більш глибокої інтелектуальної творчої праці.

8. Заборона на використання ШІ для будь-яких форм підсумкової атестації студентів, підготовки і написання кваліфікаційних робіт, зокрема курсових, магістерських, дисертацій тощо.

Ефективна і всебічна реалізація потенціалу ШІ в практичній підготовці майбутніх правників є можливою у системному зв'язку із загальними і спеціальними компетентностями, які повинні набувати майбутні юристи на кожному освітньому рівні відповідно до національних стандартів професійної правничої освіти [3; 4].

Системний аналіз таких документів дозволяє нам виокремити окремі групи загальних і спеціальних компетентностей майбутніх правників, оволодіння якими може передбачати використання ШІ.

Так, враховуючи зміст Стандарту вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», [3], ШІ потенційно може використовуватись для набуття студентами загальних професійних компетентностей, * вказаних у цьому документі під № 2, 3, і 12, а саме: здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях; знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності, зокрема на основі активного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми разом з тими, які обумовлені використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності юриста.

Щодо спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, набуття яких може бути більш ефективним з використанням ШІ на першому «бакалаврському» рівні вищої освіти, то, на нашу думку, до них належать компетентності, вказані під № 3, 6, 9, 10, 12, 14 та 15 відповідного стандарту вищої освіти. Йдеться, зокрема, про цінування та повагу до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи в умовах сучасної цифрової трансформації держави і суспільства; здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України; здатність використовувати бази даних органів юстиції та інформаційні технології, необхідні під час здійснення юридичної діяльності; здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин; здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції;; здатність до консультування з правових питань, зокрема можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики; здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування [3].

Розглянемо приклад формулювання практичних завдань для кращого набуття студентами загальної компетентності 3 та спеціальних компетентностей 6, 12, 15.

На наш запит «Використовуючи інформаційно-довідкову систему «Hudok» за адресою: https://hudoc.echr.coe.int/ukr знайди рішення Європейського Суду з прав людини, які важливо опрацювати для вивчення питання про захист персональних даних працівника на робочому місці», ChatGPT надав наведену нижче відповідь [22]:

> «Ось три ключові рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо захисту персональних даних працівників на робочому місці:
>
> 1. Барбулеску проти Румунії (Bărbulescu v. Romania) (2017): Це одне з найбільш значущих рішень, де Велика палата ЄСПЛ постановила, що моніторинг роботодавцем електронних комунікацій працівника є допустимим лише за умови дотримання ряду факторів, зокрема, пропорційності втручання, наявності обґрунтування для моніторингу та наявності попереднього повідомлення працівника. Це рішення змінило попереднє рішення у справі та наголосило на тому, що право на приватне життя поширюється на робоче місце, навіть якщо працівник порушив правила роботодавця.
> 2. Брблеску проти Румунії (Bărbulescu v. Romania) (2016): У цьому рішенні ЄСПЛ спочатку ухвалив, що роботодавець, який моніторив приватні комунікації працівника під час робочого часу, не порушив права працівника на приватне життя. Суд аргументував, що моніторинг був обмежений, пропорційний, і здійснений з законною метою перевірки виконання професійних обов'язків працівника.

> 3. Копланд проти Великої Британії (Copland v. the United Kingdom) (2007): У цій справі ЄСПЛ постановив, що моніторинг електронної пошти та телефонних дзвінків працівника без попереднього повідомлення є порушенням статті 8 Європейської конвенції з прав людини, яка захищає право на повагу до приватного і сімейного життя. Суд визнав, що працівник мав право очікувати конфіденційності у своїх комунікаціях на робочому місці».

На нашу думку, запропонована ChatGPT відповідь є цілком релевантною характеру поставленого завдання і містить опис справ, достатній для оцінки відповідності відібраних рішень Європейського Суду з прав людини загальним і спеціальним компетентностям, якими мають оволодіти студенти за результатами їх опрацювання.

Враховуючи існуючі тенденції до подальшої інтеграції ШІ у процеси підготовки майбутніх правників та перспективи удосконалення стандартів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем у цій сфері, можна запропонувати окремі загальні і спеціальні професійні компетентності, які будуть сприяти підвищенню відповідності рівня юридичної освіти випускників потребам сучасного ринку праці.

- Здатність застосовувати технології ШІ для аналізу текстів юридичних документів з метою виявлення порушень чинного законодавства та тенденцій до подальшого врегулювання суспільних відносин.
- Уміння застосовувати технології ШІ для роботи з великими даними та базами правової інформації.
- Здатність до використання технологій ШІ для вдосконалення власної чи обробки запропонованої ШІ аргументації правових позицій по запропонованим викладачем юридичним казусам.
- Формування професійних здібностей роботи з цифровими платформами та юридичними ШІ-засобами (наприклад, Ліга-Закон, офіційним порталом Верховної Ради України, LexisNexis, Westlaw, Casetext, тощо.
- Уміння застосовувати багатомовних перекладачів, побудованих на основі технологій ШІ для роботи з міжнародно-правовими актами, рішеннями іноземних судів, іншими актами правозастосування іноземних юрисдикцій.
- Формування поваги до міжнародних стандартів прав людини на основі правомірного, етичного і безпечного застосування ШІ в юридичній професії.
- Здатність виявляти ризики протиправного застосування ШІ, надавати поради щодо забезпечення відповідальної поведінки з цією технологією, дотримання конфіденційності даних.

Щодо спеціальних (професійних) компетентностей, набуття яких може бути ефективним на першому (бакалаврському) освітньому рівні вищої юридичної освіти, то, на нашу думку, серед них можуть бути такі:

- Здатність аналізувати з використанням технологій ШІ матеріали судових справ, визначати на цій основі прогнозовані результати судового розгляду конкретних справ, виявляти помилки в процесуальних діях сторін та надавати пропозиції щодо їх усунення.
- Уміння формулювати юридичні висновки та пропозиції в конкретних справах на основі пропозицій, наданих ШІ, здатність до критичного аналізу цих пропозицій.
- Здатність використовувати технології ШІ для розробки проєктів актів правозастосування (адміністративних актів, договорів, претензій тощо), виявляти і усувати помилки в пропозиціях, наданих інтелектуальними помічниками.
- Вміння формулювати персоналізовані юридичні поради клієнтам з урахуванням напрямів і умов їхньої діяльності, використовуючи для цього цифрові інструменти, створені на основі ШІ.

З урахуванням положень Стандарту вищої освіти за другим (магістерським) рівнем у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» [4], можна вказати на загальні компетентності за № 1 – 4, 7 та 10, які спрямовані на набуття здобувачами вищої юридичної освіти освітнього рівня «Магістр», здатності: до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; проводити дослідження на відповідному рівні; до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; до адаптації та дії в новій ситуації в суспільній і юридичній практиці; приймати обґрунтовані рішення; розробляти проєкти та управляти ними [4].

Серед спеціальних професійних компетентностей, для набуття яких може застосовуватися ШІ на другому (магістерському) рівні вищої юридичної освіти, можна вказати на ті, які наведені у відповідному стандарті вищої освіти [4] за № 2, 3, 6 – 9 та 12 – 16. Це, зокрема, професійні компетентності, спрямовані на формування у студентів здатності: аналізувати та оцінювати вплив правової системи Європейського Союзу на правову систему України; аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні; обґрунтовувати та мотивувати правові рішення з розгорнутою юридичною аргументацією; застосовувати знання та розуміння основних засад (принципів) та процедур судочинства в Україні; застосовувати медіацію та інші правові інструменти альтернативного позасудового розгляду та вирішення правових спорів; застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності; утверджувати етичні стандарти правничої діяльності, стандарти професійної незалежності та відповідальності правника; доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією; самостійно готувати проекти нормативно- правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини; самостійно готувати проєкти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості.

Зважаючи на існуючі в юридичній практиці тенденції до підвищення значення цифрових компетентностей здобувачів юридичної освіти освітнього рівня “Магістр”, можна запропонувати приклади загальних і спеціальних професійних компетентностей, якими може бути доповнений чинний стандарт вищої освіти за вказаним освітнім рівнем підготовки майбутніх правників або його майбутня оновлена редакція.

Серед загальних компетентностей можна вказати на наступні:

- Здатність використовувати технології ШІ для моделювання складних юридичних справ, вироблення на цій основі стратегій юридичного представництва інтересів клієнтів в умовах юридичного конфлікту.
- Розвиток здібностей управління юридичними проєктами з використанням ШІ з метою планування людських, фінансових, часових та інших ресурсів, виявлення ризиків функціонування таких проєктів і протидія їм.
- Формування лідерських якостей здобувачів вищої юридичної освіти на основі використання ШІ для планування і прогнозування тенденцій розвитку юридичної практики, ринків юридичних послуг.
- Здатність використовувати ШІ для проведення міждисциплінарних наукових досліджень, визначення актуальності, мети, джерельної бази та очікуваних результатів проведення таких досліджень.

Щодо спеціальних (професійних) компетентностей, які більш ефективно можуть набуватися майбутніми правниками на другому (магістерському) рівні вищої освіти, то серед них можуть бути такі:

- Навчання формуванню складних юридичних стратегій управління політичними, економічними, соціальними проєктами на основі машинного навчання та використання великих даних, згенерованих ШІ.
- Уміння використовувати технології ШІ для порівняльного аналізу зарубіжного законодавства, формулювати на цій основі пропозиції з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.
- Здатність до застосування технологій ШІ з метою підготовки комплексних юридичних консультацій транснаціональних корпорацій з урахуванням колізійних норм міжнародного приватного права та особливостей окремих національних юрисдикцій.
- Здатність використовувати технології ШІ для аналізу великих даних у публічному секторі з метою виявлення корупційних ризиків, формування на цій основі з урахуванням пропозицій ШІ антикорупційної стратегії у конкретній сфері суспільних відносин.
- Здатність розробляти правила правомірного, етичного і безпечного використання технологій ШІ з урахуванням особливостей діяльності клієнтів.
- Уміння надавати рекомендації щодо правового забезпечення інтеграції технологій ШІ у сфери електронного урядування, електронної комерції, розвиток розумних міст тощо.

Розглянемо приклад завдань для ШІ, результат яких може бути використаний для набуття студентами-правниками другого освітнього (магістерського) рівня вищої юридичної освіти загальних компетентностей за № 2, 3, 10 та спеціальних компетентностей за № 2, 3, 7, 15.

На наш запит: «Склади приклади вправ для перевірки правильності складання контракту з керівником приватного підприємства».

ChatGPT [22] запропонував таке уточнення: «Щоб створити вправи для перевірки правильності складання контракту з керівником приватного підприємства, потрібно врахувати основні аспекти такого контракту». Далі ChatGPT запропонував наступні приклади практичних вправ [22]:

«Вправа 1: Перевірка основних положень контракту
Завдання: Перевірте, чи містить контракт наступні ключові положення:

● Термін дії контракту.

● Обов'язки та права керівника.

● Умови оплати праці, бонуси та інші винагороди.

● Умови припинення контракту.

● Конфіденційність та захист комерційної таємниці.

● Норми про конфлікт інтересів.

● Відповідальність сторін.

Запитання:
1.Чи наявні всі вищевказані положення в контракті?
2.Чи чітко визначені обов'язки керівника?
3.Чи передбачені в контракті механізми вирішення спорів?
Вправа 2: Аналіз відповідності законодавству
Завдання: Проаналізуйте контракт на відповідність чинному законодавству України.
Запитання:
1.Чи відповідають умови припинення контракту трудовому законодавству?
2.Чи дотримані норми щодо оподаткування?
3.Чи враховані вимоги щодо трудових прав працівників?
Вправа 3: Моделювання ситуацій

Завдання: Наведіть кілька ситуацій (наприклад, звільнення за ініціативою роботодавця, порушення конфіденційності, зміна умов оплати праці) і запитайте, як контракт регулює ці ситуації.
Запитання:
1.Як контракт передбачає вирішення спору в разі конфлікту?
2.Чи є в контракті положення, що захищають інтереси обох сторін?
Вправа 4: Перевірка ясності та однозначності формулювань
Завдання: Перегляньте текст контракту та визначте, чи є в ньому неясні або двозначні формулювання.
Запитання:
1.Чи є в контракті формулювання, які можна тлумачити двозначно?
2.Чи є в контракті положення, що можуть спричинити юридичні суперечки?
Вправа 5: Перевірка умов припинення контракту
Завдання: Оцініть умови припинення контракту з точки зору прав і обов'язків сторін.
Запитання:
1.Чи достатньо деталізовані умови припинення контракту?
2.Чи відповідають ці умови законодавству про працю?».

Аналіз запропонованих ChatGPT прикладів практичних вправ дає підстави констатувати високий ступінь їх відповідності сформульованому завданню та інструктивним вказівкам до способу виконання поставленого завдання. Слід також визнати придатність згенерованих ChatGPT прикладів вправ для застосування як на практичних заняттях з використанням відкритих баз правової інформації, так і можливості їх виконання під час самостійної роботи студентів.

Узагальнення змісту загальних і спеціальних професійних компетентностей, які можуть набуватися майбутніми правниками на першому (бакалаврському) та другому (освітньому) рівнях з використанням ШІ вказує на універсальність цієї технології для юридичної професії, її спроможність сприяти розв’язанню багатьох нескладних типових завдань.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження особливостей застосування ШІ для практичної підготовки майбутніх правників дозволяє нам сформулювати наступні висновки і рекомендації:

1. Зважаючи на доступність для більшості учасників освітнього процесу ChatGPT, для навчання майбутніх правників в усьому світі переважно використовується генеративна модель ШІ. Це передбачає необхідність врахування учасниками освітнього процесу особливостей застосування вказаної моделі ШІ, зокрема таких, як: здатність до опрацювання значних обсягів даних, можливість генерувати різні моделі суджень по заданому контексту, здатність до виконання різних категорій завдань, згенерованих простою мовою спілкування, необхідність обов’язкової перевірки і контролю отриманих результатів.

2. Основними видами практичних завдань, де навчання майбутніх правників з використанням ChatGPT має кращі показники, є підготовка проєктів правозастосовчих актів (договорів, претензій, скарг, відповідей на інформаційні запити), перевірка правильності юридичних суджень і уточнення юридичної аргументації, опрацювання значних баз правової інформації, підготовка проєктів відповідей-консультацій клієнтам з основних питань правозастосування, розробка юридичних моделей управління бізнес-проєктами тощо.

3. Упровадження ШІ в юридичну освіту буде більш ефективним, безпечним і надійним за умови затвердження вченими радами закладів вищої освіти правил використання ШІ в освітньому процесі. Ці правила серед іншого повинні визначати принципи використання ШІ, юридичні обмеження на застосування цієї технології,

вимоги до охорони авторських прав, етичні норми застосування ШІ, критерії формулювання завдань, виконання яких буде можливим з використанням ШІ, вимоги до професійної компетентності викладачів семінарських занять, тощо.

4. Важливою складовою застосування ШІ в освітньому процесі є належна охорона авторських прав на роботи, використані для машинного навчання, навчально-методичні праці, призначені для підготовки студентів за конкретною навчальною дисципліною, додержання правил академічної доброчесності при застосуванні ШІ при розробці проєктів актів правозастосування, навчально-методичних праць, контрольних завдань. У зв'язку з цим актуальним вбачається запровадження маркування частин творів, згенерованих з використанням ШІ.

5. Доцільним вбачається доповнення робочих навчальних програм з дисциплін, де може застосовуватись ШІ інструкціями щодо добросовісного і обґрунтованого застосування цієї технології для технологічного вирішення практичних завдань, критеріїв відбору пошукових баз даних, а також очікуваного результату.

У подальшій перспективі основний вектор майбутніх досліджень може розвиватися за такими напрямами: удосконалення спеціальних компетентностей викладачів юридичних дисциплін у сфері застосування ШІ; управління ризиками, пов'язаними із протиправним застосуванням ШІ в освітньому процесі; правове забезпечення комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, пов'язаних з розробкою методичних вказівок щодо використання ШІ для практичної підготовки майбутніх правників; використання ШІ для формування іншомовної підготовки студентів правників; організація управління юридичними проєктами на основі застосування ШІ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

[1] Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254/к-96-ВР (з наступними змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80. Дата звернення: червень 27, 2024.

[2] Концепція розвитку юридичної освіти, схвалена рішенням Комітету з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України 14.04.2021 року. [Електронний ресурс]. Доступно: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75652.html. Дата звернення: червень 27, 2024.

[3] Міністерство освіти і науки України, "Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня у галузі знань 08 'Право' за спеціальністю 0.81 'Право'," July 20, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf. Дата звернення: червень 27, 2024.

[4] Міністерство освіти і науки України, "Стандарт вищої освіти другого (магістрського) рівня у галузі знань 08 'Право' за спеціальністю 0.81 'Право'," July 20, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/87070/. Дата звернення: червень 27, 2024.

[5] S. M. Biresaw, (2023). The Impacts of Artificial Intelligence on Research in the Legal Profession. Upcoming in International Journal of Law and Society. [Електронний ресурс]. Доступно: https://papers.ssrn.com/ab-stract=4727017

[6] М. П. Баайджи, "Новітні інструменти юридичної освіти у добу штучного інтелекту," *Юридичний науковий електронний журнал*, no. 12, pp. 233–239, 2023. [Електронний ресурс]. Доступно: http://lsej.org.ua/12_2023/57.pdf.

[7] M. Abdullah, A. Madain, and Y. Jararweh, "ChatGPT: fundamentals, applications and social impacts," in *2022 Ninth International Conference on Social Networks Analysis, Management and Security (SNAMS)*, 2022, pp. 1–8. doi: 10.1109/snams58071.2022.10062688.

[8] D. M. Diep, & H. P. Thanh, (2024). Relationship between artificial intelligence and legal education: A bibliometric analysis. Knowledge and Performance Management, 8(2), 13–27. https://doi.org/10.21511/kpm.08(2).2024.02

[9] M. Ajevski, K. Barker, A. Gilbert, L. Hardie, and F. Ryan, "ChatGPT and the future of legal education and practice," *The Law Teacher*, vol. 57, no. 3, pp. 352–399, 2023. doi: 10.1080/03069400.2023.2207426.

[10] O. P. Pinchuk and I. D. Malytska, “Responsible and ethical use of artificial intelligence in research and publishing,” *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 100, no. 2, pp. 180–197, 2024. doi: 10.33407/itlt.v100i2.5676.
[11] O. V. Spivakovsky, S. A. Omelchuk, V. V. Kobets, N. V. Valko, and D. S. Malchykova, “Institutional policies on artificial intelligence in university learning, teaching and research,” *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 97, no. 5, pp. 181–202, 2023. doi: 10.33407/itlt.v97i5.5395.
[12] I. Zaiarna, O. Zhyhadlo, & O. Dunaievska, (2024). ChatGPT in Foreign Language Teaching and Assessment: Exploring EFL Instructors’ Experience. *Information Technologies and Learning Tools*, *102*(4), 176-191. https://doi.org/10.33407/itlt.v102i4.5716
[13] E. Aydemir, & H. I. Cebeci, (2023). Artificial Intelligence and Law: A Bibliometric Insight into Academic Publications and Research Trends. Proceedings of the IEEE International Conference on Intelligent Data Acquisi- tion and Advanced Computing Systems: Technology and Ap- plications, IDAACS (pp. 1120 - 1124). https://doi.org/10.1109/ IDAACS58523.2023.10348728
[14] Кабінет Міністрів України, “Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні,” Dec. 2, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-2020-%D1%80. Дата звернення: червень 27, 2024.
[15] ISO/IEC TR 24028:2020, “Information technology - Artificial intelligence - Overview of trustworthiness in artificial intelligence,” ISO, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:isoiec:tr:24028:ed-1:v1:en. Дата звернення: червень 22, 2024.
[16] World Organization for Security and Economic Development, “Recommendations of the Artificial Intelligence Council of the World Organization for Security and Economic Development on the guidelines of artificial intelligence,” May 22, 2019. [Електронний ресурс]. Доступно: https://legalinstruments.oecd.org/. Дата звернення: червень 27, 2024.
[17] European Parliament and Council, “Regulation on the legal framework for the use of artificial intelligence and amending certain EU directives,” Mar. 13, 2024. [Електронний ресурс]. Доступно: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf. Дата звернення: червень 27, 2024.
[18] Z. Lv, "Generative artificial intelligence in the metaverse era," *J. Emerg. Comput. Technol.*, vol. 3, pp. 208-217, 2023. [Електронний ресурс]. Доступно: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667241323000198. Дата звернення: серпень 16, 2024.
[19] S. Bubeck et al., “Sparks of Artificial General Intelligence: Early Experiments with GPT-4,” *arXiv preprint arXiv:2303.12712*, 2023.
[20] “Про авторське право і суміжні права”: Закон України в редакції від 01.12.2022 року № 2811-IX. [Online]. Available: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20. Дата звернення: червень 27, 2024.
[21] OpenAI, “Terms of Use,” OpenAI, Mar. 14, 2023. [Електронний ресурс]. Доступно: https://openai.com/policies/terms-of-use. Accessed: June 27, 2024.
[22] ChatGPT. [Електронний ресурс]. Доступно: https://chatgpt.com/

Матеріал надійшов до редакції 23.08.2025р.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LEGAL EDUCATION: ADVANCING TRAINING FOR FUTURE PROFESSIONALS

Oleh Zaiarnyi
Dr. Habil. (Law), Professor,
Professor at the Department for Intellectual Property and Information Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID-ID 0000-0003-4549-7201
oleganalitik.knu@gmail.com

Svitlana Illarionova
PhD in Law,
Assistant Professor at the Department for Labour Law and Social Security Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID-ID 0000-0003-0690-4767
svitlana.illarionova@knu.ua

Abstract. The article examines specific pedagogical, legal, and technological aspects of training future lawyers using artificial intelligence, exemplified by ChatGPT. The authors develop effective approaches for integrating AI into the practical training processes of future lawyers, aimed at fostering general and specialized competencies in alignment with national standards for legal education and the needs of legal practice, considering the functional properties of ChatGPT.
The article explores official definitions of AI and its properties from the perspective of assessing its suitability for training future lawyers.
The authors propose a system of criteria to guide academic staff in deciding on the use of ChatGPT for teaching specific academic disciplines. The article also emphasizes the necessity of developing concise instructions for utilizing the technology in performing specific practical tasks, which should form an integral part of syllabi for legal disciplines. To illustratively demonstrate the benefits of these instructions, the article provides practical examples of their application. Additionally, the study analyzes certain features related to the copyright of works created by artificial intelligence and offers recommendations for assessing such works within the educational process. Furthermore, the article suggests guidelines for higher education institutions to formulate internal rules for the responsible use of artificial intelligence in the practical training of future lawyers.
To achieve the research objective, the authors propose a framework of general and specialized professional competencies for future lawyers, taking into account the specificities of legal education at the first and second levels of higher education. The work includes examples of practical tasks suggested by ChatGPT and provides expert evaluations of their relevance to the objectives of training future lawyers.
In conclusion, the article highlights the primary conditions for the effective use of ChatGPT in the practical training of future lawyers and outlines directions for further research on the issues discussed in this study.

Keywords: generative artificial intelligence; innovative teaching methods; future lawyers; legal competencies; practical exercises; artificial intelligence; ChatGPT.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254/к-96-VR from June 28, 1996 (with subsequent amendments and additions)]. [Online]. Available: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80. Accessed: June 27, 2024. (in Ukrainian)

[2] Concept of Legal Education Development, approved by the decision of the Committee on Education, Science and Innovation of the Verkhovna Rada of Ukraine on April 14, 2021. [Online]. Available: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75652.html. Accessed: June 27, 2024. (in Ukrainian)

[3] Ministry of Education and Science of Ukraine, "Higher Education Standard of the First (Bachelor's) Level in the Field of Knowledge 08 'Law' for the Specialty 081 'Law'". [Online]. Available: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf. Accessed: June 27, 2024. (in Ukrainian)

[4] Ministry of Education and Science of Ukraine, "Higher Education Standard of the Second (Master's) Level in the Field of Knowledge 08 'Law' for the Specialty 081 'Law'". [Online]. Available: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/87070/. Accessed: June 27, 2024. (in Ukrainian)

[5] S. M. Biresaw, "The Impacts of Artificial Intelligence on Research in the Legal Profession," International Journal of Law and Society, upcoming. [Online]. Available: https://papers.ssrn.com/abstract=4727017.stract=4727017 (in English)

[6] M. P. Baaidzhy, "Innovative Tools of Legal Education in the Era of Artificial Intelligence," *Legal Scientific Electronic Journal*. [Online]. Available: http://lsej.org.ua/12_2023/57.pdf. (in Ukrainian)

[7] M. Abdullah, A. Madain, and Y. Jararweh, "ChatGPT: fundamentals, applications and social impacts," in *2022 Ninth International Conference on Social Networks Analysis, Management and Security (SNAMS)*, 2022, pp. 1–8. doi: 10.1109/snams58071.2022.10062688. (in English)

[8] D. M. Diep and H. P. Thanh, "Relationship between artificial intelligence and legal education: A bibliometric analysis," Knowledge and Performance Management, vol. 8, no. 2, pp. 13–27, 2024. doi: https://doi.org/10.21511/kpm.08(2).2024.02. (in English)

[9] M. Ajevski, K. Barker, A. Gilbert, L. Hardie, and F. Ryan, "ChatGPT and the future of legal education and practice," *The Law Teacher*, vol. 57, no. 3, pp. 352–399, 2023. doi: 10.1080/03069400.2023.2207426. (in English)

[10] O. P. Pinchuk and I. D. Malytska, “Responsible and ethical use of artificial intelligence in research and publishing,” *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 100, no. 2, pp. 180–197, 2024 [O. P. Pinchuk and I. D. Malytska, “Responsible and Ethical Use of Artificial Intelligence in Research and Publishing”]. doi: 10.33407/itlt.v100i2.5676. (in Ukrainian)

[11] O. V. Spivakovsky, S. A. Omelchuk, V. V. Kobets, N. V. Valko, and D. S. Malchykova, “Institutional policies on artificial intelligence in university learning, teaching and research,” *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 97, no. 5, pp. 181–202, 2023 [O. V. Spivakovsky et al., "Institutional Policies on Artificial Intelligence in University Learning, Teaching and Research”]. doi: 10.33407/itlt.v97i5.5395. (in English)

[12] I. Zaiarna, O. Zhyhadlo, and O. Dunaievska, "ChatGPT in Foreign Language Teaching and Assessment: Exploring EFL Instructors’ Experience," Information Technologies and Learning Tools, vol. 102, no. 4, pp. 176–191, 2024. doi: https://doi.org/10.33407/itlt.v102i4.5716. (in English)

[13] E. Aydemir and H. I. Cebeci, "Artificial Intelligence and Law: A Bibliometric Insight into Academic Publications and Research Trends," in Proc. IEEE Int. Conf. Intelligent Data Acquisition and Advanced Computing Systems: Technology and Applications (IDAACS), 2023, pp. 1120–1124. doi: https://doi.org/10.1109/IDAACS58523.2023.10348728. (in English)

[14] Cabinet of Ministers of Ukraine, "Concept of Artificial Intelligence Development in Ukraine”. [Online]. Available: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-2020-%D1%80. Accessed: June 27, 2024. (in Ukrainian)

[15] ISO/IEC TR 24028:2020, “Information technology - Artificial intelligence - Overview of trustworthiness in artificial intelligence,” ISO, 2020. [Online]. Available: https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:isoiec:tr:24028:ed-1:v1:en. Accessed: Mar. 22, 2024. (in English)

[16] World Organization for Security and Economic Development, “Recommendations of the Artificial Intelligence Council of the World Organization for Security and Economic Development on the guidelines of artificial intelligence,” May 22, 2019. [Online]. Available: https://legalinstruments.oecd.org/. Accessed: June 27, 2024. (in English)

[17] European Parliament and Council, “Regulation on the legal framework for the use of artificial intelligence and amending certain EU directives,” Mar. 13, 2024. [Online]. Available: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf. Accessed: June 27, 2024. (in English)

[18] Z. Lv, "Generative artificial intelligence in the metaverse era," *J. Emerg. Comput. Technol.*, vol. 3, pp. 208-217, 2023. [Online]. Available: https://doi.org/10.1016/j.cogr.2023.06.001Accessed: Aug. 16, 2024. (in English)

[19] S. Bubeck et al., “Sparks of Artificial General Intelligence: Early Experiments with GPT-4,” *arXiv preprint arXiv:2303.12712*, 2023. (in English)

[20] “On Copyright and Related Rights”: Law of Ukraine No. 2811-IX from Dec. 1, 2022. [Online]. Available: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20. Accessed: June 27, 2024. (in Ukrainian)

[21] OpenAI, “Terms of Use,” OpenAI, Mar. 14, 2023. [Online]. Available: https://openai.com/policies/terms-of-use. Accessed: June 27, 2024. (in English)

[22] ChatGPT. [Online]. Available: https://chatgpt.com/ (in English)

(cc) BY-NC-SA

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.